

Papierowski, Andrzej Jerzy

"Materiały źródłowe 1795-1956", zebrał
i przyg. Janusz Szczepański,
Warszawa-Pułtusk 1997 : [recenzja]

Notatki Płockie 42/4-173, 51

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Materiały źródłowe 1795-1956. Zebrał i przygotował Janusz
Szczepański. Warszawa-Pułtusk 1997, ss. 522.**

Autora prezentowanego zbioru Janusza Szczepańskiego nie trzeba rekomendować. Należy on bowiem do znanych historyków - regionalistów, którzy swą pasją badawczą poświęcili dziejom Mazowsza. Wspomniana powyżej praca potwierdza ten stan rzeczy. Prezentowany zbiór, który składa się z 531 dokumentów różnej proveniencji, ma za zadanie ukazać martyrologię Narodu Polskiego oraz walkę o niepodległość państwową i społeczną w latach 1795-1956, terytorialnie ograniczoną do obszaru Mazowsza Północnego. Praca zyskała znakomite recenzje od takich autorytetów nauki polskiej jak profesorowie Aleksander Gieysztor, Ryszard Kołodziejczyk, Adam Kosecki, czy Józef Ryszard Szaflik. I naszym skromnym zdaniem słusznie, jeśli się założy, że celem powstania omawianej kompilacji było, co zresztą podniósł jej Autor, ukazanie "...reprezentatywnych i najciekawszych wydarzeń oraz procesów z zakresu przemian politycznych, społeczno-gospodarczych, oświatowo-kulturalnych na Mazowszu Północnym, na przestrzeni ostatnich dwóch stuleci"¹.

Zaprezentowany materiał stanowią głównie archiwalia z Archiwum Akt Dawnych i Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Państwowego m.st. Warszawy i Archiwum Państwowego w Płocku, jeśli chodzi o najważniejsze. Autor wykorzystał i inne źródła, takie jak pamiętniki, relacje prasowe, a także i unikalne opracowania, co jedynie podnosi walor pracy.

Poważny natomiast zarzut dotyczy przyjętej przez autora koncepcji selekcji materiałów. W następstwie odbiło się to na zbyt pobieżnym ukazaniu procesu samoobrony, zwłaszcza w latach 1864-1918. I tak zaledwie sygnowane jest istnienie spółdzielczości, która na omawianym terenie ma przebogate tradycje. Pominięto zupełnie materiały dotyczące zasłużonego dla polskiego stanu posiadania Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, a także towarzystw rolniczych i związanych z tym tematem kółek rolniczych. Naszym zdaniem, Autor za mało uwagi poświęcił roli Kościoła katolickiego, a co jest już zupełnie niezrozumiałym, pominał zupełnie sprawę mariawityzmu. Nie wypuklił Autor roli takich działaczy jak Leon Rutkowski, Stanisław Chelchowski, Tadeusz Świecki, Edmund Płoski, Aleksander Dębski, Estera Golde - Strużecka, Józef Kwiatek, całej rodziny Przybyszewskich z Płocka, bez ukazania których nie można zrozumieć genezy Narodowej Demokracji, przemian zachodzących w ruchu socjalistycznym, czy też żywotności ruchu komunistycznego na omawianym terenie.

Na swego historyka wciąż czekają, acz kontrowersyjne, to jednak zupełnie nieznanne dzieje Związku Ziemian, zalegalizowanego 5 lipca 1916 roku², organizacji której nie sposób odmówić poważnego wkładu w walkę o niepodległy byt państwa polskiego, a w następnych latach w jego rozwój gospodarczy.

Wiele też podobnych zarzutów można podnieść i

wobec okresu Drugiej Rzeczypospolitej i okresu PRL-u do roku 1956 włącznie, z czego świadomie rezygnujemy. Naszym celem jest bowiem ukazanie kierunków badań historycznych, zaniechanych w okresie PRL-u w następstwie obowiązujących wymogów ideologicznych, jak i uwarunkowań politycznych.

Mimo swego formalnego charakteru, przedstawione zarzuty w żadnej mierze nie pomniejszają znaczenia zaprezentowanego przez Janusza Szczepańskiego zbioru. Przygotowując bowiem jego edycję, Autor egzemplifikował zawile dzieje Mazowsza Północnego na przestrzeni, jak już wspomniano, ponad 160 lat, przy czym co należy podkreślić, ukazany został ogrom zagadnień. W większości zostały przedstawione materiały archiwalne, dotychczas nigdzie nie publikowane.

Za celowe uznał jednak Autor zamieszczenie tzw. "Płocianów i "Mazowianów" z opublikowanych zbiorów m.in. przez H. Rappaporta, ks. M.M. Grzybowskiego i W. Kuszyka³, co naszym zdaniem powiększa wartość omawianej pracy.

Zbiór został podzielony na 10 rozdziałów, które tematycznie są związane z najważniejszymi wydarzeniami politycznymi tego okresu. Całość uzupełnia załączony szczegółowy wykaz dokumentów użytych w zbiorze, a także ciekawy materiał ikonograficzny zawierający m.in. odezwy, mapy, plany miast oraz niektórych obiektów, fotografie, a także barwne herby 12 miast Mazowsza Północnego. Starannością odznaczają się załączone do pracy indeksy miejscowości i nazwisk.

Zdaniem recenzującego omawianą pracę, Autorowi należy wyrazić wdzięczność za poniesiony trud i życzyć dalszego równie owocnego wkładu w dzieło upowszechniania nauki.

Andrzej Jerzy Papierowski

PRZYPISY

¹ J. S z c z e p a ń s k i, Wprowadzenie, [w:] *Mazowsze Północne w XIX i XX wieku...*, s. 9.

² Ustawa Związku Ziemian. Warszawa 1916 s. 2.

³ *Narastanie rewolucji w Królestwie Polskim w latach 1900-1904*. Wyd. H.R. R a p p a p o r t. Warszawa 1960, s. 364, 670-671; M.M. G r z y b o w s k i, *Szkolnictwo elementarne na Mazowszu Północnym na przełomie XVIII i XIX w. w świetle wizytacji kościelnych /1764 - 1830/*. Płock 1987, s. 153-154; T e n ż e, *Materiały do dziejów szkolnictwa na Mazowszu. Wypisy z archiwaliów diecezjalnych XIX wieku*. T. I. Warszawa-Łowicz 1995 s. 73, 226; W. K u s z y k, *Walki klasowe na wsi polskiej. Materiały źródłowe*. Warszawa 1968, s. 102-103.